

IX 32

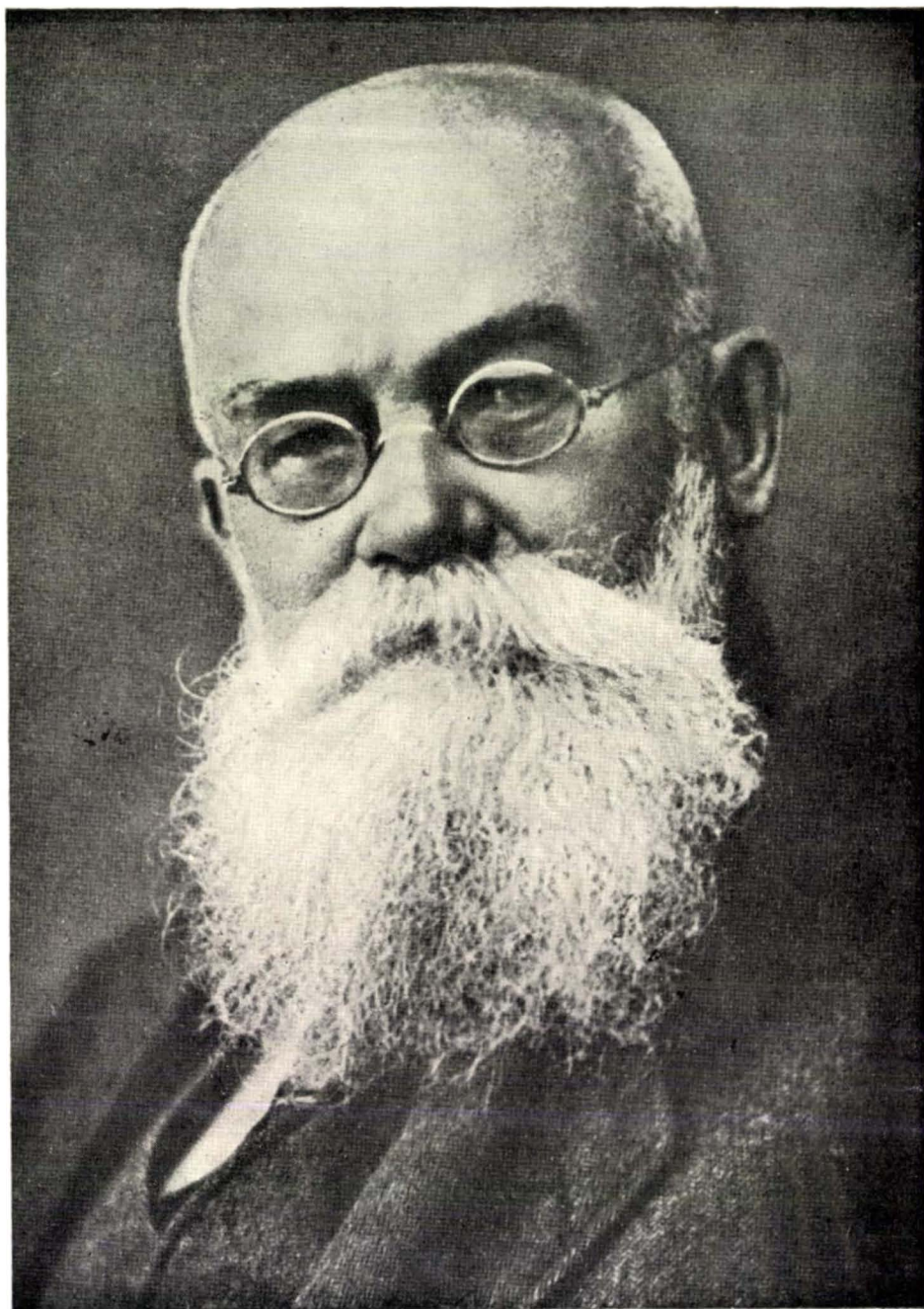
1739

MICHAL HRUŠEVSKÝJ

NAPSAL
JAROSLAV BIDLO

V PRAZE 1935
NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ

Иван И. Гривинский

MICHAL HRUŠEVSKÝJ

NAPSAL
JAROSLAV BIDLO

V PRAZE 1935
NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ

Dne 26. listopadu r. 1934 zemřel zahraniční člen I. třídy České akademie věd a umění, Michal (Mychajlo) Hruševs'kyj, zvolený r. 1914.¹⁾ Mimořádně rychlý a stkvělý byl vědecký postup tohoto znamenitého dějepisce ukrajinského národa, neobyčejně plodná byla jeho badatelsko-spisovatelská a vydavatelská činnost, bohaté zůstalo po něm dědictví literární, mimořádný úkol politického vůdce celého národa se mu zdál kynouti a na krátko mu i připadl v kritické době ruské revoluce r. 1917 — a na konec mu bylo vytrpěti čtyři těžká léta velikého strádání, poněvadž upadl v podezření jako člověk politicky nebezpečný. Byl proto

1) K článku tomuto jsem použil nekrologů, jež napsali dva vynikající ukrajinští dějepisci: *D. Dorošenko* v Časop. Nár. Musea 1934 roč. CVIII, str. 281—284 a *M. Korduba* v Zeitschrift für osteuropäische Geschichte 1935 (Band IX) str. 164—173.

vylouen ze svého národního prostředí, které mu bylo živlem podmiňujícím nejen jeho činnost vědeckou, nýbrž i život fyzický.

Michal Hruševs'kyj se narodil 29. září r. 1866 v Cholmu jakožto syn učitele, působícího na tamějším ruském uniatském gymnasiu. Později žil se svými rodiči v kavkazském Stavropolu a Vladikavkaze, kde otec jeho byl generálním inspektorem církevních škol. Byl to člověk velmi zámožný, ježto mu plynuly značné příjmy z četných vydání jeho učebnice církevní slovanštiny, určené pro farní školy a rozšířené po celém Rusku. Proto mohl svému nadanému synovi Michalovi poskytovat hojnost prostředků k náležitému jeho vzdělávání. Michal Hruševs'kyj, jenž od svých rodičů přejal ukrajinské národní uvědomení, již na studiích gymnasijských (v Tiflise) pilně četl a studoval rozmanité spisy jednající o Ukrajině a zvláště o jejích dějinách, takže na universitu do Kyjeva přišel jsa již vyzbrojen obsáhlými vědomostmi dějepisnými (r. 1886). Oddav se tudíž hlavně studiu dějepisu, přilnul

k profesoru Vladimíru Antonovyčovi, význačnému dějepisci zemí ukrajinských a uvědomělému, ač opatrnému Ukrajinci, který mu také věnoval zvláštní pozornost. Již r. 1887 sepsal Hruševs'kyj pod jeho vedením cennou práci (seminární) *Južnoruskie gospodarskie zamki v polovině XVI věka*, která r. 1890 byla vydána tiskem v publikaci kyjevské university *Izvěstija*. R. 1891 vydal Hruševs'kyj v Kyjevě rozsáhlý spis *Istorija kievskoj zemli ot smerti Jaroslava do konca XIV věka*, který byl odměněn od university zlatou medailí. Spisovateli jeho bylo uděleno stipendium, aby se připravoval k universitní docentuře. Uveřejniv r. 1892 v I. svazku časopisu *Zapysky Naukovoho Tovarystva Imeny Ševčenka* pojednání *Hromads'kyj ruch na Ukraini-Rusy v XIII. vici*, vykonal r. 1893 magisterskou zkoušku a již r. 1894 uveřejnil a podle platných universitních řádů veřejně hájil svou magisterskou disertaci *Barskoe starostvo*, načež obdržel hodnost magistra ruského dějepisu. Látku, na základě které složil toto své pojednání, uveřejnil v *Archivě jugozapadnoj Rossii, část VIII., sv. 1. a 2.* (1893 a 1894).

Sotvaže tímto způsobem získal náležité uznání své vysoké vědecké kvalifikace, zaujal ihned na doporučení svého učitele prof. Antonovyče význačné, vlivné a vděčné postavení řádného profesora na universitě ve Lvově. Jmenování jeho bylo jedním z cenných ústupků, které vláda rakouská ve shodě s polskými politiky učinila Ukrajincům (podle smlouvy učiněné již r. 1890). Kandidátem haličských Ukrajinců pro tuto stolicí byl původně sám prof. Antonovyč, ale ten nabídku odmítl poukazuje na svůj pokročilý věk. Hruševs'kyj máje teprve 28 let věku svého, stal se na podzim r. 1894 professorem všeobecného dějepisu se zvláštním zřetelem k dějinám východní Evropy¹⁾.

Hruševs'kyj nabyv takto neobyčejně příznivých podmínek k vědecké práci, dovedl jako mladý muž plný pracovní síly, podnikavosti a velikých plánů rozvinouti obdivuhodnou mnohostrannou činnost, vy-

¹⁾ Tehdejší rakouský ministr vyučování Gautsch upíral dějepisu Ukrajiny význam vědy.

dati v několika letech řadu velmi hodnotných prací a státi se v krátké době ohni-skem dějepisné vědecké práce ukrajinské.

Hlavní své úsilí věnoval velikému úkolu sepsati úplné dějiny Ukrajiny, který pojal již jako student kyjevské university a který původně chtěl uskutečniti jen krátkým přehledným spisem. Ale stav se badatelem, začal studovati dějiny ukrajinské od kořene a pustil se do skládání díla, jež by mělo význam základní. Starší generace dějepisných badatelů něco takového pokládala za věc předčasnou a neuskutečnitelnou. S jakou pílí, ale také s jakou již předběžnou přípravou a erudicí se Hruševs'kyj pustil do práce, možno posouditi ze skutečnosti, že již r. 1898 se objevil I. svazek jeho monumentálního díla *Istorija Ukrainy-Rusy*, který překvapoval úplným ovládním látky nejen dějepisné (hojně používání zpráv arabských), nýbrž i archaologické, dokonalou znalostí příslušné literatury a problémů v ní přetřásaných (jmenovitě pak otázky, jak vznikl ruský stát a kdo byli Varjago-Rusové) a zvláště pak docela novým pojetím dějin ruských.

Kniha vyvolala dosti nepříznivou kritiku, ba i odpor ruských historiků pro zvláštní ukrajinské hledisko a pojetí spisovatelovo, ale nemohla býti přehlížena, poněvadž nové názory, jež přinášela, byly vyvozovány správnou methodou z pramenů pokládanych za spolehlivé. Byla vydána brzy (r. 1904) v novém (poněkud změněném) vydání a r. 1906 vyšla i po německu p. t. *Geschichte des ukrainischen (ruthenischen) Volkes*.¹⁾

Hruševs'kyj opustil odvážně dosavadní ruské pojetí dějin ruských jakožto dějin jednotného ruského státu, slučujícího v sobě vždycky jednolité, jednonárodní obyvatelstvo slovanské a postavil se na stanovisko, že dějiny jižní a jihozápadní Rusi, obývané skupinou Slovanů značně odlišnou od té skupiny, jež obývá Moskevsko čili Velikou Rus, mají svůj zvláštní, sobě vlastní průběh, význam a hodnotu. Toto své hledisko odůvodnil vědecky v článku *Звычайна schema ruskoi istorii i sprava racional'nogo ukladu istorii Schidnoi Europy*, jež vyšla

1) Další svazky po německu vydány nebyly.

v publikaci *Stat'i po slavjanovědeniju*, vydané r. 1904 *petrohradskou Akademií věd*.¹⁾

Další svazky následovaly rychle za sebou, takže do roku 1909 jich bylo vydáno *sedm* (svazek I. ve 3 vydáních a svazky II.-IV. ve 2 vydáních). Svazek I. pojednává o dějinách rusko-ukrajinských od nejstarších dob až do smrti knížete Vladimíra Svatého, sv. II. o rozpadnutí říše ruské a o dějinách těch oblastí, v kterých žila skupina východních Slovanů nazvaná v novější době Ukrajinci, a to zejména o dějinách Kyjevska, Černyhovska, Perejaslavska, Volyňska, Pobužska, Haličska a Uherské (dnešní Podkarpatské) Rusi a na konec o zbytcích slovanského obyvatelstva v černomořských stepích jakož i o Turkotatarech, tyto stepi ovládajících. V III. svazku se líčí dějiny haličsko-volyňského státu v 13. a 14. století a Podněpří, podléhajícího vrchnímu panství tatarskému, pak také politické i společenské zřízení ukrajinských zemí od 11.

¹⁾ Otištěn byl v úvodě k *Očerku istorii ukrajinskago naroda* (r. 1905).

do 13. století, poměry hospodářské, život soukromý, křesťanství a jeho kulturní vlivy, školství a vzdělanost i písemnictví. Předmětem IV. svazku jest obsazení ukrajinských zemí Poláky ve 14. a 15. století a vývoj jejich státoprávního a politického poměru k Litvě a k Polsku až do lublínské unie (r. 1569) a vedle toho také dějiny stepních oblastí a Tatarů, kteří je opanovali, zvláště pak poměr Tatarů k Litvě a k Polsku. V. svazek (ve dvou částech) jest celý věnován kulturnímu vývoji ukrajinských zemí od 14. do 17. století (t. j. od sloučení jejich s Polskem a s Litvou až do té doby, kdy ukrajinští kozáci se stávají vůdčím politickým činitelem v dějinách ukrajinských; 1. část V. svazku jedná o zřízení ukrajinských zemí, 2. část o sociálních (stavovských) a církevních poměrech až do sjednocení pravoslavné církve říše polsko-litevské s církví římskou v Brestu r. 1596. Obsáhlý VI. svazek líčí důkladně život hospodářský a národně-kulturní (obrození) a z něho pramenící pak odpor a boj, literární i politický, proti církevní unii až do r. 1609,

který přinesl porážku pravoslavných. Svazek VII. líčí důkladně vznik a vývoj ukrajinského kozáctva, jeho stoupající politický význam a počátky jeho zápasu s říší polsko-litevskou až do r. 1625.

Mnohostranná činnost vědecko-organizační, učitelská a zvláště politická, jakou Hruševs'kyj rozvíjel zvláště od r. 1906 (po zavedení ústavnosti na Rusi) na ruské Ukrajině, pak vypuknutí světové války r. 1914 a velmi činné a vlivné účastenství Hruševs'kého v ukrajinském revolučním hnutí r. 1917, to vše bylo příčinou, že po VII. svazku nastala ve vydávání jeho životního díla několikaletá přestávka, takže VIII. svazek vyšel teprve r. 1922.¹⁾ Obsahuje dějiny kozáctva od r. 1626—1650. Byl vydán ve třech částech, z nichž třetí se značně liší svým formátem a tiskem od prvních dvou částí — příznak to, v jakém neklidu

¹⁾ 1. část VIII. svazku vyšla r. 1913 v Kyjevě a ve Lvově, 2. část v počtu pouze 500 výtisků byla vydána v Kyjevě, ale utrpěla bouřlivými událostmi té doby tak, že se stala bibliografickou vzácností 3. část byla vytištěna v Moskvě r. 1916-1917, ale přišla vůbec na zmar, takže se z ní zachoval jediný výtisk spisovatelův, podle kterého pak byla r. 1922 otištěna znovu.

a nejistotě spisovatel vydání toto připravoval. Obrovský (1630 stran) svazek IX. (poslední), obsahující podrobné dějiny činnosti Bohdana Chmelnického od r. 1650 až do jeho smrti (1657),¹⁾ byl skládán sice za poměrů pro Hruševského klidnějších a poměrně příznivých, ale dříve nežli byl dotištěn, byla spisovateli odňata možnost v bádání a spisování pokračovati.

Hruševského veliký dějepis Ukrajiny nebo ukrajinské Rusi náleží mezi největší spisy svého druhu, ale vyniká nad většinu takových velikých synthetických spisů tím, že obrovská látka v něm obsažená byla náležitě zpracována nejpokročilejší vědeckou methodou a s pomocí dokonalé znalosti nejen celé literatury látkou touto se obírající, nýbrž i s pomocí rozsáhlých vědomostí o průběhu dějin všeobecných v jeho nejvyšším tehdejším pojetí a s ovládnutím poznatků získaných vědami sousedícími s dějepisem, zejména pak sociologií a

¹⁾ R. 1928 byla vydána v Kyjevě nákladem státního vydavatelství sovětské (radské) Ukrajiny část I. (1650—1653) a r. 1931 nákladem stát. vydavatelství „Proletar“ část II. (1654—1657).

politickým hospodářstvím. Hruševs'kyj, horlivý ukrajinský vlastenec, chtěl svým ukrajinským dějepisem posílit národní vědomí a uvědomení, ale nenapsal spisu tendenčního —, dokázal, že samo národní ukrajinské hledisko a pojetí nezavírá v sobě nutně překrucování a stranické vykládání faktů — nýbrž spis, který svou vědeckostí, svou erudicí a svou pevností vůči věcným útokům kritiky si zjednal především vynikající postavení ve vědecké literatuře a pak tím spíše účinkoval na čtenáře v ohledu vlasteneckém. Po této stránce má tedy Hruševs'kého Dějepis Ukrajiny podobný význam jako Palackého „Dějiny národu českého“ a stojí snad co do všeobecně-historického hlediska ještě výše. Nejen ti, kdo byli na vahách, zdali se mají pokládati ze Rusy či Ukrajince nebo zdali vůbec ukrajinství není příznakem vyvolaným zbytečně doktrináři, nýbrž i ti, kdož z daleka pozorovali národní hnutí ukrajinské, nabyli z díla Hruševs'kého poučení, že ukrajinské národní snahy mají hluboké kořeny v historickém vývoji

obyvatelstva, o něž jde, a že jsou tedy zjevem zcela přirozeným.

Mnohem větší vliv nežli několikasvazkový základní spis Hruševs'kého mělo v tomto ohledu nepochybně stručné, *jednosvazkové* vyličení dějin ukrajinských, sahající od dob nejstarších až do nejnovějších, které Hruševs'kyj v několika podobách sestavil a v několikerém vydání uveřejnil. Poprvé to učinil ruským jazykem r. 1904 v Petrohradě p. t. *Očerky istorii ukrainskago naroda*¹⁾, později r. 1911 jazykem ukrajinským p. t. *Iljustrovana istorija Ukraïny* (která byla vydána v mnoha vydáních²⁾). Již z prvního ruského vydání této knihy bylo patrné, že spisovatel důkladně a bezvadně ovládá celou látku, třebaže, podrobné její zpracování pokračovalo přirozeně pomalu, a že celkový obraz dějin ukrajinských, podaný ve stručném jejich vyličení, souhlasí se skutečným vývojem událostí. Podrobné zpracování látky v díle základním to potvrzo-

1) Spis tento vyšel r. 1906 ve 2. a r. 1911 ve 3. vydání.

2) Viz Seznam hlavních prací Hruševs'kého.

valo. Možno říci, že Hruševs'kyj přese všecku svou mnohostrannou činnost národní právě svým stručným dějepisem ukrajinským prokázal ukrajinským národním snahám službu nejúčinnější jak mezi svými krajany, tak zvláště mezi Rusy, ostatními Slovany i v neslovanské cizině.

Vedle svého hlavního díla uveřejňoval Hruševs'kyj neustále množství větších i menších vědeckých rozprav, pojednání a článků buď souvisících přímo s hlavním dílem jako příprava nebo jako doplňky k němu, buď nepřímo jako odnože nahodile vyvolané otázkami nebo zájmem probuzeným cizími pracemi. Mezi nejvýznačnější náleží několikasvazková řada nadepsaná *Rozvidky i materialy do istorii Ukrainy-Rusy*. K uveřejňování dějepisné látky založil Hruševs'kyj řadu *Žerela do istorii Ukrainy-Rusy* (12 sv. od r. 1895-1913), v níž sám mnoho uveřejnil, jmenovitě *Ljustracii korolivščyn v russkich zemljach XVI. v.* (několik svazků).

Ale vedle vlastní práce badatelské, vydavatelské a spisovatelské Hruševs'kyj hned od počátku svého působení ve Lvově roz-

víjel mnohostrannou činnost organizační. Jeho přičiněním lvovské *Tovarystvo naukove imeny Ševčenka* vyvíjelo čím dále tím vydatnější a plodnější činnost vědeckou, zvláště vydáváním svého orgánu *Zapysky*, které nejen velice vzrostly svým objemem, nýbrž i nabyly velikého vědeckého významu svým hodnotným obsahem pod vedením Hruševs'kého a za jeho hlavního spolupracovníctví. Hruševs'kyj nejen sám tam mnoho uveřejňoval, nýbrž získával nové a nové spolupracovníky, jimiž byli především jeho odchovanci z historického semináře (na př. M. Korduba a S. Tomašivs'kyj) a pak i vědečtí pracovníci z ruské Ukrajiny. *Zapysky* se staly jedním z předních historických časopisů a vycházely šestkrát za rok v tlustých sešitech. R. 1897 založil při Ševčenkově společnosti nový časopis pro studium krásné literatury a její kritiky, *Literaturno-naukovyj vistnyk*, který však zároveň se stal mluvčím pokrokového směru v politice

ukrajinské¹⁾). Téhož roku 1897 se stal předsedou Ševčenkovy společnosti a dal podnět k tomu, aby na oslavu stoletého trvání ukrajinské literatury byla založena ukrajinská vydavatelská společnost, *Ukrains'ko-rus'ka vydavnyča spilka*, jež uskutečněna r. 1899 a stala se největším nakladatelským ústavem ukrajinským.

Pro bádání archivní založil Hruševs'kyj *archaeografickou komisi*, pro kterou vypracoval plán rozličných edicí, z nichž sám si vybral vydání lustrací a inventářů královských statků v západní Ukrajině XVI. století (viz shora str. 15).

Mladý Hruševs'kyj, který se velmi brzy stal všeobecně uznávanou autoritou ve věcech vědecko-osvětových, nemohl se nezabývati také záležitostmi politickými, které k sobě soustřeďovaly zájem všech vzdělců ukrajinských. Byla to jednak otázka politické taktiky v poměru k Polákům a vídeňské vládě, jednak i otázka, co dlužno činiti vlastními prostředky pro

1) Vedle toho dal Hruševs'kyj též podnět k založení časopisu *Etnografyčnyj Zbirnyk*, který z počátku i sám redigoval.

hmotné povznesení a duševní posílení širokých vrstev lidu, vlastního to národa, zdali možno udržovati kulturně-národní konservatism či spíše přizpůsobovati národ proudům pokrokovým, v nichž k sobě obracel pozornost zvláště socialism. Hruševs'kyj byl stoupencem směru pokrokového a zúčastnil se reformování strany národní a pak založení strany národně-demokratické (r. 1899).

Zastával m. j. názor a snahu, aby Ukrajinci byli v Haliči uznáni za rovnoprávné s Poláky a s Rusy. Tím se Hruševs'kyj dostal do příkrého rozporu jak s Poláky (zvláště na Lvovské universitě), tak i s konservativní stranou ukrajinskou („národovců“) a konečně i s Rusy v Rusku, zvláště když na archaeologickém sjezdu r. 1899 vystoupil s požadavkem, aby bylo dovoleno přednášeti na sjezdu ukrajinsky.

Jak význačné postavení zaujímal Hruševs'kyj již tenkrát ve svém národním prostředí, jest viděti z toho, že na počest tohoto čtyřicetiletého muže byl vydán r. 1906

„Naukovyj Zbirnyk“ k oslavě jeho desítlého působení v Haliči (1894-1904).

„Osvobozovací hnutí v Rusku r. 1904 a 1905 rozšířilo činnost Hruševs'kého na ruskou Ukrajinu“¹⁾). Jeho spisy teprve v této době se staly na Rusi známými a zjednaly mu velikou vážnost nejen mezi Ukrajinci, nýbrž i v kruzích pokrokových ruských učenců, takže články Hruševs'kého a jeho spolupracovníků se objevily i ve spisech petrohradské Akademie věd a jeho politické úvahy byly uveřejňovány v ruských novinách. Hruševs'kyj se stal „uznaným a oprávněným vůdcem celého ukrajinského hnutí národního“ a přenesl tudíž část své činnosti do hlavního střediska ukrajinského hnutí v Rusku, do Kyjeva. Koncem roku 1906 začal tam vydávati *Literaturno-naukovyj vistnyk* místo ve Lvově a r. 1908 tam založil *Ukrajinskou vědeckou společnost*, stal se jejím předsedou a začal hned vydávati její časopis *Zapysky* (1908-1914). R. 1914 založil historický časopis *Ukraina*. Vedle toho však byl skutečným

1) D. Dorošenko v Čas. Nár. Mus. 1934, 282.

ředitelem politiky provozované ukrajinskými poslanci v říšském sněmu ruském v Petrohradě a vydával orgán ukrajinského poslaneckého klubu *Ukrajns'kyj Vistnyk*¹).

Hruševs'kyj rozvíjel též za doby svého působení na Rusi (přebýval střídavě ve Lvově a v Kyjevě) velikou politicko-publicistickou činnost, směřující jednak k národnímu obrozování a uvědomování vzdělaných i lidových vrstev ukrajinských, jednak k zjednávání příznivého smýšlení v ruské společnosti pro ukrajinské snahy a k získávání jejího přesvědčení, že tyto snahy jsou oprávněné a i Rusku prospěšné. Hlavním orgánem jeho projevů byl kyjevský *Literaturno-Naukovyj Vistnyk*. Mezi nejvýznačnější jeho projevy toho druhu náleží brožury *Ukrainstvo v Rossii, ego zaprosy i nuždy* (z r. 1906), *Osvoboždenie Rossii i Ukrainskij vopros* (z r. 1907) a *Naša polityka* (z r. 1911).

Hruševs'kyj, jsa muž velikých vědomostí a širokého rozhledu, jenž měl jakožto profesor lvovské university za dvacetiletého

1) Srov. D. Dorošenko v Čas. Nár. Mus. 1934, 282.

svého působení dostatek možnosti, aby s přiměřenou bezpečností odhadoval budoucnost politického vývoje a proto nesdílel s mnoha svými krajany naděje, které skládali do Rakousko - Uherska, byl stoupencem dohodnutí Ukrajinců s Ruskem, zvláště proto, že v ruské Ukrajině správně spatřoval jádro a těžiště budoucích dějin ukrajinských. Spoléhal ovšem na pokrokové kruhy ruské a jejich budoucí váhu. Žádal pouze autonomii pro oblasti obývané většinou Ukrajinci. Své „rusofilské“ smýšlení projevil také článkem o sarajevském atentátu, uveřejněným v „Literat.-nauk. vistnyku“, pro který byl na něho v Rakousku vydán zatykač pro „rusofilství“. Byl proto nucen po vypuknutí války prchnouti z Rakouska do Italie. Když se však velikou oklikou po třech měsících dostal do Kyjeva, byl tam zatčen jako známý vůdce ukrajinského národního hnutí pro „austrofilství“, neboť ruské národní hnutí silně vzedmuté vypuknutím války se postavilo příkře proti národním snahám ukrajinským. Z Kyjeva byl bez vyšetřování a bez soudu vypovězen do

Simbirsk na Volze, ale jeho petrohradským přátelům, členům tamější Akademie věd, se podařilo zakročení v jeho prospěch, takže mu po několika měsících bylo dovoleno žít v universitním městě Kazani a pak (r. 1916) i v Moskvě, kdež mohl vědecky pracovat, ač pod přísným policejním dozorem.

Vypuknutí revoluce v Rusku v březnu r. 1917 postavilo Hruševského v čelo mohutného národního hnutí ukrajinského. Byl zvolen za předsedu ukrajinské *Centrální rady*, která v sobě měla soustřeďovati veškerou ukrajinskou politickou a národní činnost a stala se revolučním sněmem ukrajinského národa. Hruševský však zaujímal postavení mocnější a vlivnější nežli jako nějaký předseda sněmu, neboť ve skutečnosti řídil více než rok ukrajinskou politiku a ustanovoval její výkonné orgány (ministerstva).

Aby Zatímní vláda petrohradská dala své svolení k tomu, by se Ukrajina stala samosprávnou součástí říše ruské (jak to chtěl Hruševský), o to bylo potřebí s ní svést velmi tuhý boj, který nemálo

oslaboval obě strany v jejich poměru k nebezpečně rostoucímu bolševictví. Hruševs'kyj, jenž ode dávna byl přívržencem socialismu, domníval se, že nejlépe lze čeliti proudu bolševickému podporováním socialismu s bolševictvím dosti příbuzného, t. zv. sociálního revolucionismu, usilujícího o socialisaci pozemkového vlastnictví.

Vážný dějepisec ukrajinské revoluce, D. Dorošenko, vytýká Hruševs'kému, že své všeobecně uznávané vážnosti a vlivu nevyužíval k tomu, aby zjednal náležitý vliv lidem vyššího vzdělání, nýbrž že naopak hlásal a prováděl heslo „jíti s lidem“, ač dobře věděl, že tento lid je nevzdělaný a neuvědomělý a že má mnohem více smyslu pro hrubé hmotné zájmy, nežli pro národní snahy, jimiž byli vedeni lidé vyššího vzdělání. Nedovedl prý najíti „synthesu hesel národně-politických a požadavků sociálně hospodářských.“ Přiklonil se úplně k mladým, nezkušeným lidem, z části pouhým studentům, kteří byli jádrem strany sociálně-revoluční, ale jeho zkušenosti a erudici nemohli a ne-

dovedli náležitě oceňovati. Proto mu brzy přerostli přes hlavu.

Hruševs'kyj jednal asi v očekávání, že revoluční hnutí jednou rozpoutané se neuklidní pomocí konservativních přehrad, nýbrž že se povalí jako povodeň a proto asi pokládal za vhodnější prozatím se jím dáti nésti nežli býti jím pohlcen. Události se skutečně hrnuly tak nepředvídaně a rychle, že nebylo možno je ovládati. Počátkem r. 1918 bolševici (ruští) dobyli Kyjeva a Hruševs'kyj s ukrajinskou vládou prchl na Volyň. Tam učinila ukrajinská vláda mír s Rakouskem a Německem (v Brestu) a s pomocí Němců pak se do Kyjeva vrátila. Hruševs'kyj, chtěje zabezpečiti ukrajinskou republiku proti očekávané nové agitaci a útoku bolševiků, chtěl se svými přívrženci provést zákon o socialisaci půdy, ale tím vyvolal veliký odpor statkářů, kteří s pomocí Němců provedli koncem května r. 1918 protisocialistický převrat, jímž v čelo Ukrajiny byl postaven generál Skoropads'kyj pod ochranou Němců.

To byl konec politické činnosti Hruševs'kého na Ukrajině a nedlouho na to

následoval i jeho útěk do ciziny. Bylo to, když bolševici v únoru r. 1919 opanovali Kyjev. Hruševs'kyj se po několik let střídavě zdržoval ve Vídni, v Badenu u Vídně, v Berlíně, v Paříži, v Ženevě a také v Praze a v naději, že se bolševici na Ukrajině neudrží, snažil se jednak získati pomoc proti nim u mocností dohodových, jednak udržovati svou stranu v dobré náladě a vytrvalosti, Za tím účelem vydával časopisy („L'Europe orientale“, „Boritesja-poborete“ a „Volja“) a spisky ku poučení ciziny o Ukrajincích a jejich snáhách, jako zejména *Abrégé de l'histoire de l'Ukraine* (v Praze 1920), *Le problème agraire en Ukraine et le loi agraire du Centralna Rada (le 18. janvier 1918)*, Praha 1920 a *Anthologie de la litterature ukrainniene jusqu'au milieu du XIX siècle*, Praha 1921.

Poněvadž však vyhlídky na změnu se čím dále tím více zachmuřovaly, vracel se Hruševs'kyj pomalu zase k práci vědecké, ve které nepochybně i nalézal uklidnění a útěchu. R. 1921 vydal znovu zase své „Ilustrované dějiny Ukrajiny“, r. 1922 VIII. svazek svého základního díla a r.

1923 vydal tři svazky svých obsáhlých „Dějin ukrajinské literatury“.

Když konečně seznal, že na nedohlednou dobu není možno se nadíti podstatné změny ve prospěch uskutečnění ukrajinských národních tužeb a snah a že jednak bývalá rakouská východní Halič zůstane pod panstvím polským, jednak že ruská Ukrajina zůstane bolševickou, nechtěl Hruševs'kyj dále setrávati ve vyhnanství, zvláště když bolševičtí držitelé moci začali provozovati politiku uznávající Ukrajince za zvláštní národní celek se všemi právy jazykovými a kulturními a když to také dávali na jevo podporováním literatury a vědy ukrajinským jazykem pěstované. Hruševs'kému byly učiněny velmi výhodné a pro něho čestné nabídky, s podmínkou, že nebude provozovati politiky. Byl zvolen za člena „*Všeukrajinské akademie věd*“ a v ní byla pro něho zřízena štědře vybavená vědecká, badatelská kathedra ukrajinského dějepisu, jež poskytovala neúnavné činnosti Hruševs'kého příležitost a možnost vychovávat si vědecký dorost. Hruševs'kyj se tedy r. 1924 vrátil

do Kyjeva a rozvinul brzy obdivuhodnou činnost provázenou a podporovanou mnohostrannou a hojnou prací svých žáků a pomocníků. Začal vydávati najednou několik vědeckých časopisů a řad určených k soustavnému uveřejňování prací dějepytých a materiálů; sám je všechny redigoval a do nich přispíval. Jsou to zejména historické časopisy *Ukraina*, jež vycházela šestkrát do roka, *Za sto lit*, obsahující, jak nadpis sám hlásá, „materiály ze společenského a literárního života Ukrajiny z 19. a z počátku 20. století“ — vyšly čtyři veliké svazky — dále *Naukovyj Zbirnyk* všeukrajinské akademie věd, oboru historického (4 svazky 1924-1928) a *Studii z istorii Ukrainy* — orgán badatelské stolice dějin ukrajinských (vyšly 3 svazky). Vedle toho založil časopis věnovaný bádání primitivní společnosti a vůbec přežitkům jejím, jež se udržely na Ukrajině *Pervisne hromadjanstvo ta jeho perežytky na Ukraini*, který redigovala Hruševs'kého dcera Kateřina. Mimo to ovšem redigoval Hruševs'kyj také pravidelně vycházející časopis ukrajinské akademie, dříve

vědecké společnosti, který on založil zároveň s touto společností již r. 1908 (viz str. 19) t. *Žapysky ukrains'koho naukovohto tovarystva v Kyivi*.

Hlavní práce jeho ovšem byla soustředěna ku pokračování díla *Istorija Ukrainy-Rusy* (viz str. 7 a n.), ale vedle ní našel ještě dosti času, aby pokračoval také ve vydávání své originální a bohaté *Istorija ukrains'koi literatury*. První tři svazky vyšly již r. 1923 (podle titulního listu byly vydány v Kyjevě a ve Lvově). V Kyjevě pak samém byl vydán r. 1925 (nákladem státního nakladatelství ukrajinského) svazek IV. a r. 1926 svazek V.

Hruševs'kého „*Dějiny ukrajinské literatury*“ jsou vlastně novým, rozšířeným a zdokonaleným zpracováním těch částí jeho „*Dějepisů Ukrajiny*“, které se obírají literaturou. Nové toto zpracování má velikou cenu nejen tím, že spisovatel ústní literaturu rozebírá a určuje rovnoběžně s literaturou psanou, nýbrž zvláště tím, že spis jest psán odborným dějepiscem, jenž už dříve se osvědčil jako spisovatel velikého díla dějepisného ve vlastním

slova smyslu a tedy přistoupil k vyličení dějin literatury s vyšším a hlubším zájmem, jmenovitě sociálním a sociologickým, nežli se děje obyčejně při líčení dějin literárních. Srovnáváním ústní literatury s literaturou psanou dovedl Hruševs'kyj určit, které živly ústní literatury jsou starší nežli psaná literatura nejstarší čili odhalovati literaturu „předhistorickou“. Velmi cenné jsou theoretické literárně historické otázky, jež spisovatel probírá v 1. svazku, a zjišťování zbytků ústní literatury s pomocí historických pramenů. Svazek IV. poskytuje obraz, jak ohromná byla ústní literatura 13.-17. století. Zcela přirozeně a vědecky jest odůvodněno, že písemné památky, jako je kronika Nestorova a píseň „O polku Igorevě“, spisovatel pokládá za plody ukrajinské literatury a s tohoto hlediska je rozebírá. Kdežto v prvních svazcích se jedná o literaturu, kterou za svou pokládají i Rusové, svazek V. obsahuje dějiny literatury rázu již výrazně ukrajinského, literatury vzniklé v ovzduší jiných poměrů, nežli v jakých se rodila velkoruská literatura v Moskvě a ve státě

moskevském, literatury, jejíž vlastní byly země náležící k říši polsko-litevské. Je to hlavně literatura značící přípravu a rozvoj prvního národního ukrajinského obrození v letech 1580-1610.

Jak a kdy vlastně Hruševs'kyj se stal bolševickým držitelům moci podezřelým a nepohodlným, o tom není dosud nic určitého známo. Podle toho, co o tom proskočilo na veřejnost, očekávalo se od Hruševs'kého, že bude psát tak, aby jeho názory potvrzovaly světový názor a politickou praxi bolševického komunismu a mohly býti uváděny za doklad, že komunismus má hluboké kořeny v ukrajinské minulosti. Dosavadní sociologicko-kolektivistické hledisko a pojetí dějin, jaké Hruševs'kyj ve svých pracích projevoval, jeho zájem a smysl pro hospodářský vývoj a jeho realisticko-praktické chápání historických událostí a ovšem jeho politická práce pro socialisaci půdy—to všecko snad by mohlo vysvětlovati naděje, které do Hruševs'kého byly skládány. Ale Hruševs'kyj, jak z jeho prací možno souditi, byl přece jen ve svém jádru čistý vědec, histo-

rik, jemuž především běželo o poznání a sdělování čiré pravdy. A v tom vězela tragika jeho poměru k bolševickým vládcům, kteří pro něco takového vůbec smyslu neměli, nedovedli pochopiti duši a snahy pravého badatele a ve vědě, pojímané vůbec utilitaristicky, viděli jen složku politiky. Podle Korduby¹⁾ byl Hruševs'kyj několikrát vybízen, aby se stal předním zápasníkem pro komunism, když však to neúčinkovalo, bylo na něho útočeno v novinách. Byl čím dále tím ostřeji (zvláště od r. 1929) obviňován z ukrajinského nacionalismu, z měšťáckého světového názoru, z nepřízně ke komunismu a bylo žádáno jeho odstranění z Akademie věd. Když Hruševs'kyj odmítl učiniti t. zv. „komunistické pokání“, byl odstraněn r. 1930 do jednoho moskevského předměstí, kde neměl možnosti vědecky pracovati. Tam byl držen čtyři léta, onemocněl z podvýživy a rok před svou smrtí oslepl. Jeho kathedra v kyjevské Akademii byla r. 1931 zrušena. Teprve nedlouho před

1) Zeitschrift f. osteurop. Gesch. 1935 (Bd. IX.), 167.

smrtí mu bylo dovoleno odjetí na léčení do Kislovodsku na Kavkaze, kdež zemřel v sanatoriu určeném pro sovětské učence. Zajímavé však jest, že nedlouho před jeho smrtí v *Izvestijích Akademii nauk*, *otd. obščestv. nauk* za rok 1934, sešit 3. objevil se rusky psaný článek Hruševs'kého o ukrajinském dějepisectví 18. století,¹⁾ který byl napsán jistě již před několika lety, a že 2. část IX. (posledního) svazku jeho „Istorija Ukrainy-Rusy” vyšla podle titulního listu r. 1931.

Hruševs'kyj požíval jako vědec i jako nejvýznačnější buditel národa a politik neobmezené úcty u všech Ukrajinců, ale o jeho povaze nebo spíše o jeho jednání a chování jsem slyšel také úsudky nepřiznivé. D. Dorošenko líčí jeho osobnost takto: „Byl to člověk velkého rozumu, neobyčejného nadání, neobyčejně širokého duševního zájmu. Jako učenec měl obdivuhodnou erudici, cítil se doma v každém koutku východoevropských a vůbec světových dějin. Způsobilst k práci měl obrovskou.

¹⁾ Ob ukraïnskoj istoriografii XVIII veka. Neskol'ko soobraženij.

Nikdy a za žádných okolností nezůstával bez činnosti. V žáru revolučního zápasu v roce 1917 psal články, brožury, knihy, napsal a vydal několik školních příruček dějepisných; říkalo se o něm, že jako předseda Centrální Rady řídil debaty a současně prováděl korektury. Měl velký zájem o světovou literaturu a vedle svých nekonečných prací z oboru ukrajinských dějin a literatury psal rozpravy o Alfonsu Daudetovi, Zolovi, Čechovu, Orzeszkové — plné hlubokých a originálních myšlenek. Přes svou věčnou práci, když měl volnou chvíli a trávil ji v přátelském kroužku, byl duší společnosti, byl veselý, vtipný a každé jeho slovo bylo prodchnuto živým rozumem a originalitou. Byl člověkem v plném toho slova smyslu, měl však jednu vášeň: neomezenou ctižádost. Zvykl si vládnouti a veleti a všichni poslušně se mu podřizovali, poněvadž měl v jejich očích autoritu, získanou velikým rozumem a prací. Touha státí v čele a vládnouti, přivedla jej k návratu do sovětské Ukrajiny, jenž skončil pro něho tragicky. Jeho význam jako učenice, jako politického či-

nitele a národního buditele nepopírají ani ti, kteří s jeho politickou činností nesouhlasí”¹⁾).

Měl jsem příležitost seznámiti se s Hruševs’kým osobně teprve po jeho útěku z Ukrajiny, když několikrát zavítal do Prahy. Činil na mne dojem člověka milého a vlídného, ale nervově předrážděného, což jsem si ovšem vysvětloval tím vším, co před tím v revolučním kvasu prožil. Ale z každého jeho hnutí a slova vyzírala snaha šetřiti časem, vyřizovati všecko co nejkratčeji a nejrychleji a proto také se mi nikdy nepodařilo zapřísti s ním rozhovor, který by mi poskytl možnost nahlédnouti do hloubi vlastních příčin a pohnutek a zejména do osobních poměrů ukrajinské politiky, jejíž vývoj jsem znal jen v hlavních rysech. Nedlouho před svým návratem do Kyjeva sdělil mně Hruševs’kyj důvěrně, že se rozhodl smířiti se s bolševickou vládou ukrajinskou, poněvadž další zápas Ukrajinců s ní pokládá za zcela marný.

1) V „Časop. Národ. Musea“, 1934, 283—284.

Tragický konec Hruševského — řadíci se k nesčetným obětem jiných ukrajinských a ruských vědců — znamená na dlouhou dobu nenahraditelnou ztrátu pro vědu dějepisnou, chápanou ovšem jako zkušební kámen předcházejícího vývoje lidstva a jako zcela nezávislého *ukazovatele* směru dalšího, *nikoliv* jako *ledoborce, který musí raziti cestu* snahám jen jedné lidské skupiny, jež nebere ohledu na skupiny jiné. „Lid“, davy, pro jejichž prospěch pěstitelé věd duchových a zvláště dějepisu udělali v šíření smyslu pro sociální spravedlivost a demokratickou rovnost daleko více nežli jeho vůdcové, hrozně se jim odměnily.

SEZNAM HLAVNÍCH PRACÍ M. HRUŠEVS'KÉHO.

Podrobný seznam všech vědeckých a literárních prací Hruševs'kého (jest jich okolo 200) do konce roku 1928 byl vydán ve dvou sbornících, vydaných r. 1906 a r. 1928. Jest to 1. *Naukovyj Zbirnyk prysujaščenyj profesorovi Mychajlovi Hruševs'komu učenými i pryčyl'nykamy z nahody joho desjatyln'oi naukovoï praci v Halyčyni (1894—1904)*, U L'vovi 1906. 2. *Juvilejnyj Zbirnyk na pošanu akademika Mychajla Serhievyča Hruševs'koho z nahody šistdesjatoi ričnici žyttja ta sorokovyh rokovyh naukovoï dijaľnosti. III. Materijaly do bibliografii drukovanyh prac akademika Hruševs'koho za 1905—1928 r. r. U Kyevi, 1929 (Vseukrains'ka akademija nauk No. 76 - V)*.

Bech - al - Džugur (novella) v časopise *Dilo* r. 1885.
Južnorusskie gospodarskie zamki v polovine XVI věka v: *Universitetskija izvěstija*, Kiev 1890.

Istorija kievskoj zemli ot smerti Jaroslava do konca XIV. věka v: *Universitetskija izvěstija*, Kiev 1891 a zvlášť.

Hromads'kyj ruch na Ukrainy-Rusy v XIII. vici v: *Zapysky Naukovoho Tovarystva Imeny Ševčenko* (Lviv) sv. I. r. 1892.

Barskoe starostvo. Istoričeskie očerki, Kiev 1894.

Akty barskago starostva XVII—XVIII v. v: Archiv jugozapadnoj Rossii, část VIII. sv. 1. a 2. Kiev 1893 a 1894.

Dopolnitelnyja glavy k izsledovaniju Barskoe starostvo atd. str. 309—400. + Karta jugovostočnago Podolja XV—XVIII v.

Vyimky z žerel do istorii Ukrainy-Rusy. Kniha I. do pol. XI. stol. L'viv 1895.

Opysy koroliuščyn v zemljach ruskych XVI. viku, vyd. pod. red. M. Hruševs'koho. V: Žerela do istorii Ukrainy-Rusy, sv. I. L'viv 1895, sv. II. L'viv 1897, sv. III. tamže 1900, sv. VII. tamže 1903.

Rozvidky i materijaly do istorii Ukrainy-Rusy. Sv. I. L'viv 1896, sv. II. tamže 1897, sv. III. tamže 1900, sv. IV. tamže 1902.

Istorija Ukrainy - Rusy. I. svazek L'viv 1898, 2 vyd. 1904, 3. vyd. Kyiv 1913; II. svazek L'viv 1899, 2. vyd. 1905; III. svazek L'viv 1900, 2. vyd. 1905; IV. svazek L'viv 1904, 2. vyd. Kyiv—L'viv 1907; V. svazek část 1. L'viv 1905, část 2. tamže 1906; VI. svazek Kyiv-L'viv 1907; VII. svazek Kyiv-L'viv 1909; VIII. svazku 1. část Kyiv-L'viv 1913, 2. vydání Kyiv-L'viv 1922; 2. část Kyiv 1916, 2. vydání Kyiv-Viden' 1922; 3. část Moskva 1918, 2. vydání Kyiv-Viden' 1922; svazku IX část 1. Kyiv 1928, část 2. Kyiv 1931.

Chronologija podij Halyc'ko-volyns'koi litopysy. V: Zapysky Nauk. Tov. im. Ševčenko 1901 a zvlášť. L'viv 1901.

Očerky istorii ukrainskago naroda. St. Peterburg 1904, 2. vyd. tamže 1906, 3. vyd. tamže 1911.

Materijaly do istorii Koliivščyny I. V: Zapysky Nauk. Tov. im. Ševčenko 1904 a zvlášť. L'viv 1904.

Spirni pyttann'ja starorus'koi etnografii, L'viv 1904.

- Žvyčajna schema „rusškoj“ istorii i sprava racionalnoho ukladu istorii schidn'oho slovjanstva.* V: Stati po slavjano-
vėdeniju I. S. Peterburg 1904 a zvlášť.
- Materijaly do istorii suspiľnopolityčnych i ekonomičnych vid-
nosyn „Zachidn'oi Ukrainy, serija I. (1361—1530).*
V: Zapysky Nauk. Tovarystva im. Ševčenko
1905 a zvlášť L'viv r. 1006. *Serija II. (1530—
1574)* v: Zapysky atd. 1906.
- K poľsko-ukrainskim otnošenijam Galicii.* V: Kievskie
Otkliki 1905, N. 141, 148, 161, 189, 201 a zvlášť
Kiev 1905.
- K poľsko-ukrainskim otnošenijam Galicii.* V: Kievskaja
Starina, kniga VII.—VIII. 1905.
- Geschichte des ukrainischen (ruthenischen) Volkes. Autori-
sierte Übersetzung aus der 2. ukrainischen Ausgabe. I.
Band.* Leipzig 1906.
- Ž bižučoi chyli. Stati i zamitky na temy dnja 1905-6 roku.*
Kyiv 1906. Též v Literatur. - Nauk. Vistnyku
roč. 9.
- Die Kleinrussen.* V: Die Russen über Russland. Ein Sam-
melwerk, herausgegeben von Josef Melnik, Frank-
furt a. Main 1906.
- Pro stari časy na Ukraini. Korotka istorija Ukrainy.* S. Pe-
terburg 1907, 1913, Kyiv 1917, Viden' 1919.
- Osvoboždenie Rossii i ukrainskij vopros. Staťi i zamětki.* S.
Peterburg 1907.
- Na ukrains'ki temy.* V: Literat.-Naukovyj Vistnyk 1907,
1908, 1909, 1910, 1911, 1912.
- Studii iz ekonomičnoi istorii Ukrainy.* V: Literat.-Nauk.
Vistnyk roč. X. 1907.
- Hospodarstvo poľskoho mahnata na Zadnyprovju pered Chmel-
nyččynuju.* V: Zapysky Nauk. Tovarystva v Kyivi,
kniga I. 1908 a zvlášť.

Kulturno-nacionalnyj ruch na Ukraini v druhij polovyni XVI. v.
V: Literat.-Nauk. Vistnyk roč. XI. (1908) a
zvlášť Kyiv—Lviv 1912. 2. vydání 1919.

Ukrains'ka istoriohrafija i M. Kostomariu. V: Literat.-
Nauk. Vistnyk 1910 (roč. 13.).

Iljustrovana Istorija Ukrainy. Kyiv—Lviv 1911, 2. vyd.
1912, 3. vyd. 1913, 4. vyd. 1915, 5. vyd. 1918,
6. vyd. Kyiv—Víděň 1921.

Materialy do istorii Ukrains'koi kozaččyny. V: Žerela do
istorii Ukrainy-Rusy sv. XII., L'viv 1911.

*Kievskaja Rus'. Sv. I. Vvedenije. Territorija i naselenie
v epochu obrazovanija gosudarstva.* S. Peterburg 1911.

Naša politika. V: Sbornik stattiv. L'viv 1911.

Chmelnyč'kyj i Chmelnyččyna. V: Zapysky Nauk Tov. im.
Ševčěnka 1898 a zvlášť; 2. vydání, L'viv 1900,
3. vyd. tamže 1911.

Szlachta Ukraińska na przelomie XVI. i XVII. wieku. V:
Z dziejów Ukrainy. Księga pamiątkowa pod
red. W. Lipińskiego. Kijów. 1912.

Sojusz Szwedsko-ukraiński w r. 1708. V: Z dziejów Ukra-
iny atd. (viz shora).

*Iljustrovana istorija Ukrainy. Avtorizovannyj perevod so utorigo
ukrainskago izdanija.* S. Peterburg 1913.

Illjustrirovanaja istorija ukrainskago naroda. Izdanie „Věst-
nika Znanija“, St. Peterburg 1913.

*Istorija ukrainskago kozačestva do soedinenija s moskovskim
gosudarstvom.* Svazek I. a II. Izvlečeno iz VII.
i VIII. toma „Istorii Ukrainy-Rusy“. St. Peter-
burg 1913.

Istorija ukrainskago naroda. V: Ukrainskij Narod v ego
prošlom i nastojaščem sv. I., S. Peterburg 1914.

Razvitie ukrainskich izučenj v XIX. v. i razkrytie v nich osnovnyh voprosov ukrainovědenija. V: Ukrainskij Narod v ego prošlem i nastojaščem, sv. I., S. Peterburg 1914.

Saraevs'ka trahedija. V: Literat.-Naukovyj Vistnyk 1914, sv. LXV., str. 424-431.

Materijaly do istorii Kirilo Mefodiivskoho bractva. Priznannja Kirilo-Mefodiivciv. Prilady do druku... V: Zbirnyk pamjaty Tarasa Ševčenko (1814-1914), Kyiv 1915.

The Historical Evolution of The Ukrainian Problem. Translated with the kind permission of the Editor of „La Revue politique internationale“, by George Raffalovich, London, English edition published for S. V. U. 1915.

Die ukrainische Frage in ihrer historischer Entwicklung. Wien 1915. Verlag des Bundes zur Befreiung der Ukraina.

Geschichte der Ukraine. I. Teil. Verlag des Bundes zur Befreiung der Ukraine. Lemberg 1916.

Vsesvitna istorija v korotkim ohljadi. Petrohrad 1917 a 1918.

Ukrajina a Ukrajinci. Z ukrajinštiny přeložil F. S. Frabša, Praha 1918.

Ukrajina a Rusko. Sbírka informačních a časových otázek o ukrajinské otázce. Ser. 10.—11. Kyjev—Praha 1919.

Ukrajins'ka partija-socijalistiv-revoljucioneriv ta ii zavdannja. V časopise: Boritesja-poborete, Wien 1920.

Abrégé de l'histoire de l'Ukraine. Institut sociologique Ukrainien, Prague 1920.

La lutte sociale et politique en Ukraine 1917-1918-1919. Prague 1920.

Le problème agraire en Ukraine et le loi agraire du Centralna Rada (le 18 janvier 1918), Prague 1920.

Die Ukraine und das osteuropäische Problem. V: Socialist. Unabhängige sozialdemokratische Wochenschrift, Berlin, 1920, N. 28-30.

V peršij delehacii ukrainskoj partii soc.-revoljucijnerov. V časopise: Boritesja-poborete, Wien 1921 N, 7.

Istorija Ukrainy. Priladžena do prohramy vyššych počatkovych škil i nyzššych kljas škil serednych. Kyiv—Viden' 1921.

Počatky hromadjanstva (genetyčna sociologija). Institut Sociologique Ukrainien, Wien 1921.

Anthologie de la littérature ukrainienne jusqu' au milieu du XIX siècle, avec un avant-propos de M. A. Meillet. Paris, Genève, Prague 1921.

Ž počatku ukrains'koho socialjalistyčného ruchu: M. Drahomaniv i ženevs'kyj socialistyčnyj hurtok, zladyv... Wien 1922.

Istorija ukrains'koj literatury. Svazek I. Kyiv—L'viv 1923, sv. II. tamže 1923, sv. III. tamže 1923, sv. IV. Kyiv 1925, sv. V. (ve 2 částech) Kyiv 1926-1927.

Vplyvy čes'koho nacionalného ruchu XIV-XV v. v. v ukrains'kim žyttju i tvorčosti jak problema doslidu. (Kilka zamitok i deziderat). V: Zapysky Tovarystva im. Ševčenka t. CXLI.-CXLIH. 1925.

Ž istorii religijnoj dumky na Ukraini. L'viv 1925. Ukrainian Sociological Institute.

Porajone istoryčne doslidžennja Ukrainy i obsliduvannja Kyiv-s'kogo uzla. V: Kyiv ta joho okolica v istorii i pam'jatkach. Pid redakcieju holovy sekcii akademika Mychajla Hruševs'koho. Zapysok ukrains'koho naukovohto tovarystva v Kyivi (teper istoričnoj sekcii ukrains'koj akademii nauk) tom. XXII. 1926.

Technika i umilišt' paleolitočnoj doby v nachidkach Mizinskoho selišča. V: Černyhiv i pivnyčne livoberežžja. Ohljady, rozvidky, materijaly. Pod redakcieju atd. Viz shora Zapysok atd. tom XXIII. 1928.

Ob ukrainskoj istoriografii XVIII veka. Neskol'ko soobraženij. V: Izvestija akademii nauk sojuza sovet-skich socialističeskich respublik. VII. serija. Otdelenie obščestvennych nauk 1934. N. 3. str. 215 - 223.

Seznam samostatně vydaných nekrologů.

Balzer Oswald (<i>J. Kapras</i>)	Kč 3·50
Besnard Albert (<i>Dr. František Žákavec</i>)	„ 6·—
Brauner Bohuslav (<i>J. St. Štěrbá-Böhm</i>)	„ 5·—
Brožek Artur (<i>Bohumil Němec</i>)	„ 3·50
Cumpfe Karel (<i>H. Vysoký</i>)	„ 2·—
D'Indy Vincent (<i>V. Štěpán</i>)	„ 2·50
Dyk Viktor (<i>H. Jelínek</i>)	„ 5·40
Grot Konstantin J. (<i>V. A. Francev</i>)	„ 5·—
Heller Jan (<i>K. Hermann-Otavský</i>)	„ 2·—
Hinterlechner Karel (<i>Fr. Slavík</i>)	„ 2·—
Hruševský Michal (<i>Jaroslav Bidlo</i>)	„ 4·—
Chodounský Karel (<i>A. Velich</i>)	„ 2·70
Jahn J. J. (<i>R. Ketner</i>)	„ 6·—
Jiráni Otakar (<i>František Groh</i>)	„ 8·—
Jirásek Alois (<i>J. Borecký</i>)	„ 40·—
Muka Arnošt (<i>Fr. Pastrnek</i>)	„ 4·50
Novák Jan Bedřich (<i>Václav Vojtíšek</i>)	„ 10·—
Novotný Václav (<i>R. Urbánek</i>)	„ 10·—
Peisker Jan (<i>J. V. Šimák</i>)	„ 4·—
Podlaha Antonín (<i>K. Chytil</i>)	„ 9·—
Procházka Bedřich (<i>B. Bydžovský</i>)	„ 2·—
Růžička Vladislav (<i>A. Velich</i>)	„ 3·—
Skłodowska-Curie Marja (<i>Jan St. Štěrbá-Böhm</i>)	„ 4·40
Sládek Václav (<i>O. Jiráni</i>)	„ 2·—
Sobotka Jan (<i>B. Bydžovský</i>)	„ 5·—
Stašek Antal (<i>M. Hýsek</i>)	„ 7·—
Stieber Miloslav (<i>J. Kapras</i>)	„ 4·50
Stocký Albín (<i>Lubor Niederle</i>)	„ 2·—
Suda Stanislav (<i>B. Vomáčka</i>)	„ 3·—
Sumec Josef K. (<i>Vladimír Novák</i>)	„ 6·—
Viková-Kunětická Božena (<i>J. Voborník</i>)	„ 6·—
Vilhelm Jan (<i>K. Domin</i>)	„ 2·50
Wenig Jaromír (<i>Julius Komárek</i>)	„ 2·50
Zíbrt Čeněk (<i>J. V. Šimák</i>)	„ 3·—